Kocsis Annamária

Anyanyelvi tantervekről, tankönyvekről és értékelésről

A Kreatív Kiadónál 2019-ben megjelent egy tanítói kézikönyv, amely az anyanyelvi tantervekkel, tankönyvekkel és értékeléssel kapcsolatos alapvető, korszerű tudnivalókat rendszerezve összefoglalja. Utoljára a rendszerváltás előtt jelentek meg az anyanyelv tanításához kapcsolódó kézikönyvek Péterfy Emília tollából.[1] Azóta több tanterv váltotta egymást, és az értékelés területén is lényeges változások történtek. A versenyképes és folyamatosan megújulásra képes tudás érdekében szükségessé vált a kompetencia alapú oktatás, ennek a szemléletében születtek meg anyanyelvből is az új tantervek, amelyeket a 2013–2014-es tanévtől vezettek be az elemi tagozaton. A tantervek alapján új tankönyvek jelentek meg, az értékelés területén pedig a IV. osztályos PIRLS-mérések és a II., illetve IV. osztályos országos kompetenciamérések jelentik az utóbbi években az újdonságot. Mindezek befogadásához a tanítóknak képzésekre, tájékoztató jellegű kiadványokra van szükségük. Ezért tartom fontosnak a kézikönyv megjelenését.

A kötet címe három olyan területre utal, amely minden oktatási rendszer meghatározó elemeit jelenti. A bármelyikükre irányuló fejlesztés szükségképpen érinti a többit is, ez is indokolja, hogy e területekkel kapcsolatos újdonságokról, a közöttük lévő kapcsolatokról sokat beszéljünk. A könyv bemutatása kapcsán a tanítókkal szervezett találkozók alkalmat adtak és adnak a kérdések felvetésére és megbeszélésére. A kiadvány segítséget nyújt a tantervek értelmezéséhez, a tankönyvek kiválasztásához és használatához, illetve a korszerű értékelés gyakorlatához

A könyv első része a tantervekkel kapcsolatos tudnivalókat összegzi. Elsőként bemutatja a tanterv szerepét és lehetőségeit a szabályozásban, rámutatva arra is, hogy milyen szerepet tölthet be a tanterv az oktatási rendszer fejlesztésében, és hogyan vesznek részt az egyes szereplők a fejlesztés folyamatában. Szól a tantervek típusairól, a tantervi szabályozás szintjeiről, elemzi az új tantárgyi tantervstruktúrát és adaptálásának módjait. Arra is biztatja a pedagógusokat, hogy legyenek bátrak a tantervek olvasásában, értelmezésében, rugalmasan kezeljék azokat, így biztosítsanak lehetőséget arra, hogy az ezekben foglalt követelményeket a tanulók szükségleteinek, érdeklődésének megfelelően alakítsák, illetve a helyi igényekhez igazítsák. A kompetencia alapú tantervekkel kapcsolatban a szerzők értelmezik a kompetencia fogalmát, kiemelik, hogy a kompetenciaépítés

[1] Péterfy Emíliának A tanító kézikönyve című sorozatban a fogalmazástanításról (1974, 1976), az olvasástanításról, az irodalmi (1976) és az anyanyelvi nevelésről (1969, 1977) jelentek meg könyvei, részben társszerzésben Kuszálik Piroskával.

hosszú folyamat, ismeretek elsajátításán, rutinok kialakításán, készségek és képességek fejlesztésén alapszik. Minden tanító számára hasznosnak tartom, amit ez a rész a pedagógus egyéni tervezési dokumentumai elkészítése kapcsán tartalmaz. Sokat tanulhatnak innen – különösen az egyetemi hallgatók és a kezdő pedagógusok – a kalendarisztikus tervek, tematikus tervek és óratervezetek elkészítéséről. A szerzők hangsúlyozzák a tantárgyi ágazat szerinti integráció alkalmazásának a fontosságát is, hogy a pedagógusok törekedjenek a nyelvérzékfejlesztést, nyelvi tapasztalatszerzést összekapcsolni a szövegértés és szövegalkotás fejlesztésével. Ugyanakkor a tantárgy-tömbösítés révén megvalósítható integrációra is kitérnek, amelynek során a teljes tantervi tartalmat vagy egy-egy témát lehet szakaszolva tanítani, vagy akár rokon tantárgyakat összehangolni.

A kézikönyv második része a szerzők tankönyvkutatási eredményeit tartalmazza: elemzi a tanterv–tankönyv–befogadó (pedagógus és tanuló) viszonyát, részletesen szól a tankönyvek alkalmazási lehetőségeiről a különböző évfolyamokon. Minden elemi tagozatos papíralapú és digitális tankönyvet bemutat, elemez a kézikönyv, még az előkészítő osztályosok számára készült munkafüzeteket is, pedig ott nem előírt a tankönyvhasználat. A tankönyvekből és az előkészítő osztályos munkafüzetekből vett példák, feladatok bemutatásával a szerzők illusztrálják, miként valósulhat meg a tanítási órákon a kompetenciafejlesztés. Felhívják a figyelmet arra is, hogy Romániában nem beszélhetünk rendszeres, intézményesült tankönyvvizsgálatokról, különösen nem a magyar anyanyelvi tankönyvek esetében. Pedig a módszeres vizsgálat, a világos kérdésfelvetések és a megalapozott kritika elengedhetetlen feltétele a tankönyvfejlesztésnek. A könyv elméleti megállapításai közül érdemes kiemelni azt, hogy a kutatások szerint a tanárok döntő hányada számára a tankönyv a legfontosabb oktatási eszköz, ezért az oktatási rendszer reformjának egyik gyors és hatékony formája lehet ennek a taneszköznek a célzott fejlesztése. Ezért is fontos a kiadványban található tankönyvelemzés és -kritika.

A könyv harmadik részében különösen értékesnek tartom a fejlesztő értékelésről írtakat. A szerzők bemutatják a fejlesztő értékelés filozófiáját, szólnak a különböző országokban bevezetett fejlesztő értékelési gyakorlatról, részletezik a formatív (formative assessment) és a fejlesztő értékelés (assessment for learning) közti eltérő megközelítést. Izgalmas a könyvben egy skót támogató értékelési koncepció bemutatása, amely szerint az értékelést mint metakogníciót támogató folyamatot is értenünk kell, és nagy hangsúlyt kell fektetnünk a *tanulási folyamat értékelésére (assessment for learning)*, amely során a tanulási folyamatban részt vevő személy maga is aktív, különféle tények alapján értékeli tanulása eredményességét, gondolkodik tanulásáról, megerősödik benne a felelősségvállalás saját tanulásáért, fejlődéséért. Hasznosnak tartom a könyvben azoknak az értékelési eszközöknek a bemutatását – önértékelő kártyák, T-kártya értékelési szempontokkal, tanulási napló, társak értékelési listája, különböző típusú portfóliók, megfigyelés, reflexiók stb. –, amelyek segítségével a pedagógus kis lépésekben eljuthat a fejlesztő értékelés alkalmazásához. A fejezet másik fontos témája a feladatírás és a tesztekkel történő teljesítménymérés, ahol a szerzők a mérőlapok összeállításának a módszertanát részletezik, bemutatják a feladatírás menetét. Ugyancsak ebben a részben írnak a teljesítményleírásokkal történő kritériumorientált értékelésről, hangsúlyozva, hogy a

teljesítményleírások nemcsak az értékelésben segítenek, hanem az értékelési kritériumok részletes megfogalmazása által a tanításban is. Hasznos, hogy néhány tanításban problematikus területről – szóbeli szövegértés és szövegalkotás, írásbeli szövegalkotás – példákat is adnak, elkészítik a teljesítmény-leírásokat, bevezetve azokat olyan elméleti jellegű magyarázatokkal, amelyek fontosak a tantervi és értékelési követelmények jobb megértéséhez.

A könyv harmadik része a külső, központi értékelés, az országos kompetenciamérés bevezetéséről is szól, s ennek alapján a tanulási eredmények összehasonlításáról és a standardalapú értékelés pozitív visszahatásáról az oktatás minőségére. Azonban azt is kiemeli, hogy érdemi visszajelzés, a kompetenciamérések eredményeinek az elemzése nélkül ez a pozitív visszahatás nem valósulhat meg. Felteszi a kérdést, hogy ha az iskolák (osztályok) nem tudják, hogy a mérésen az átlaghoz képest szignifikánsan jobban, hasonlóan, illetve gyengébben teljesítenek-e a tanulóik, akkor mi értelme van az országos összesítésnek. Márpedig a magyar iskolákban tanuló diákok anyanyelvi kompetenciamérése eredményeinek az elemzése hiányzik az országos jelentésekből. Ezért a szerzők külön tanulmányban foglalkoznak ezzel: összehasonlítják és elemzik az eredményeket, bemutatják a tesztlapokat, a szövegértési tesztben felhasznált szövegeket, kiemelik például, hogy ezek között egyetlen évben sem szerepeltek különböző dokumentumfajták (pl. listák, használati útmutatók, különböző tájékoztató nyomtatványok), pedig a diákok életszerű helyzetekben sokszor találkoznak ilyenekkel. Tanulságos a PIRLS-mérések eredményeinek az elemzése, erről is részletesen szól a könyv.

Összességében azért hasznos a kézikönyv, mert támogatja az anyanyelvi tantárgyi tantervek mélyebb megértését, a gyermekre figyelő pedagógiai szemlélet és a kompetencia alapú tanulás elterjedését, illetve ösztönzi a korszerű pedagógiai értékelést.

Ambrus Ágnes, Szántó Bíborka: Anyanyelvi nevelés. *Tanítói kézikönyv. Tantervek. Tankönyvek. Értékelés*. Kreatív Kiadó, Marosvásárhely, 2019.